

PROCEEDINGS
OF THE
ELEVENTH WORLD
CONGRESS OF
JEWISH STUDIES

DIVISION B
VOLUME II

THE HISTORY OF THE JEWISH PEOPLE
MODERN TIMES

JERUSALEM 1994
WORLD UNION OF JEWISH STUDIES

דברי
הקונגרס העולמי
האחד-עשר
למדעי היהדות

חטיבה ב
כרך שני

תולדות עם ישראל
העת החדשה

ירושלים תשנ"ד
האיגוד העולמי למדעי היהדות

תוכן העניינים

- 1 **שמואל פיינר**, מנדלסון ו"תלמידי מנדלסון": בחינה מחדש
- 9 **ראובן מיכאל**, דמותו של משה מנדלסון בעיני זאב יעבץ
- 15 **ישראל ברטל**, ההשכלה במזרח אירופה והקראים: דימוי ומציאות
- עדינה אופק, השתקפות בעיית הקנטוניסטים בספרות היהודית: היסטוריה וספרות
- 23
- 31 **מרדכי זלקין**, המורה-המשכיל וה"מלמד": בין אידיאולוגיה לכורח כלכלי
- 39 **אברהם גרינבוים**, "חברת מפיצי השכלה" ברוסיה ובעיית היידיש
- 43 **סמיון קרייז**, הוויכוח על החינוך הלאומי בסניף "חברת מפיצי השכלה" באודסה
- משה מישקינסקי, הפועלת ומעמדה בתקופת העיצוב של תנועת הפועלים היהודית ברוסיה
- 47
- איליה מאראש**, החומר הארכיוני של מיפקדת הזינדרמריה במחוז גרודנו כמקור לחקר תנועת הפועלים היהודית ברוסיה עד 1914
- 55
- יעקב בורוט**, ה"פרובינציה" נגד ברלין? היחסים בין יהודי ברלין והקהילות האחרות כגורם בתולדות אירגונם של יהודי גרמניה בסוף המאה התשע-עשרה
- 61
- מיכאל ברנר**, תרבות עברית ברפובליקה הויימארית
- 69 **גבריאל אלכסנדר**, האם היו יהודי ברלין מעורבים בענייני קהילתם בתקופת הרפובליקה הויימארית?
- 75 **סימון מרג'ן-אוחנא**, הדמוגרפיה של יהודי צרפת תחת המשטר הישן: מצב המחקר
- 83 **אלי בן-גל**, מיתוס "המהפכה הגדולה" כמרכיב בזהותם האזרחית של יהודי צרפת, 1906-1941
- 91 **שלומית יהלום**, קונסנסוס יהודי בשאלת העבדות ערב מלחמת האזרחים: האמנם?
- 99 **רון ברטור**, עבדות המקרא: פרשנות אמריקנית מול פרשנות יהודית בימי מלחמת האזרחים
- 107 **גרשון נראל**, יחסם של היהודים המשיחיים אל רעיון שיבת ציון והצינונות, 1866-1948
- 115 **יעקב אריאל**, מיהדות לנצרות: אוטוביוגרפיות של מומרים במאה העשרים כמקור היסטורי
- 123 **לאה בורנשטיין-מקובצקי**, המרת דת בחברה היהודית באימפריה העות'מאנית במאה התשע-עשרה
- 130 **יצחק גרשון**, התנצרות יהודים מצפון מרוקו במאה התשע-עשרה
- 135

הקונגרס העולמי האחד-עשר למדעי היהדות
נערך על ידי

האיגוד העולמי למדעי היהדות

בחסותם ובתמיכתם של

האוניברסיטה העברית בירושלים

האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

משרד החינוך והתרבות

פרסום ספר זה נתמך על ידי

קרן הנרי דובקוט (דובקובסקי)

הביא לדפוס: דוד אסף

בכרך זה מתפרסמות חלק מן ההרצאות שהושמעו בדיוני חטיבה ב של הקונגרס. כתיבי היד שמסרו המרצים צולמו ולא נעשתה בהם כל עבודת עריכה או הגהה. כל ההרצאות מתפרסמות על אחריות מחבריהן.

האיגוד העולמי למדעי היהדות

בנין המכון ללימודים מתקדמים, חדר 209

האוניברסיטה העברית, גבעת רם, ירושלים

☎ 02 526910 02 585146 • פקס: 02 630288

עיצוב והפקה: סטודיו קונטרסט, ירושלים

ההפצה: האיגוד העולמי למדעי היהדות, האוניברסיטה העברית, גבעת רם, ירושלים 91904
הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית, ת"ד 7695, ירושלים 91076

©

ירושלים תשנ"ד

ISSN 0333-9068

יחסם של היהודים המשיחיים אל רעיון שיבת ציון והציונות, 1866-1948

גרשון נראל

על אילו 'יהודים משיחיים' מדובר?

הכוונה ליהודים אשר בפי מתנגדיהם נקראים 'מומרים' או 'משומדים', בעוד שבפי עצמם הם מוגדרים 'עברים נוצרים' (Hebrew Christians) או יהודים משיחיים. מחד גיסא הם דבקים במוצאם היהודי ואף קנאים להשתייכותם למסגרת האתנית היהודית, אך מאידך גיסא הם אימצו לעצמם את האמונה בישוע מנצרת. עבורם ישוע הוא גואל אישי ומשיח של עם-ישראל. למעשה, קבוצה זו ממוקמת בשוליים של שני עולמות: היהודי והנוצרי גם יחד. אך למרות זאת, מדובר על קבוצה דינאמית מאד שמעוררת תגובות והתייחסויות רבות לעצם קיומה ולמסרים שחרתה על דגלה. יתירה מכך. עקב מיקומו של ציבור זה בקו התפר שבין יהדות ונצרות, הוא מתפקד בפועל כגורם מגשר ומזרז במסגרות שבהן מתנהל דו-שיח בין שני עולמות אלו.¹

למן אמצע המאה ה-י"ט אנו עדים להתגבשותן של קבוצות ומסגרות מאורגנות של יהודים משיחיים - כשהן ממוסדות הן ברמה המקומית והן במישור הבינלאומי. למעשה מדובר על תנועה שנמצאת מאז ואילך במגמה ברורה של גידול והתפשטות.²

ברצוני לבחון את יחסם, ואף את תרומתם הסגולית, של יהודים משיחיים אל ההיבטים הרעיוניים והמעשיים של התנועה הציונית. מבחינה כרונולוגית, אני מתמקד בתקופה שבין השנים 1866-1948,

1 cf. Fruchtenbaum, A.G., **Hebrew Christianity: Its Theology, History and Philosophy**, Michigan, 1974; Gartenhaus, J., **Famous Hebrew Christians**, Tennessee, 1979; Gutwirth, J., **Les Judéo-chrétiens d'aujourd'hui**, Paris, 1987.

2 השוואה: Rausch, D.A., **Messianic Judaism: Its History, Theology and Polity**, N.Y., 1982; Sobel, B.Z., **Hebrew Christianity: The Thirteenth Tribe**, N.Y., 1974.

מזמן ההקמה של "אגודה" (Alliance) של יהודים משיחיים באנגליה ב-1866 ועד קום המדינה. מבחינה גיאוגרפית אני אמנם מתפרש מאירופה עד אמריקה, אך מודגש שמרכזיותה של ארץ-ישראל חוזרת לאורך הדיון כולו.³

* * *

במקביל להופעתם של חלוצי הציונות המודרנית בשנות ה-60 של המאה הקודמת, צמחה גם הפעילות הציונית של יהודים משיחיים בעת החדשה. לאלו ולאלו שימש הרעיון הציוני כח מלכד מבחינה חברתית ואירגונית.⁴

ביטויים של תודעה ופעילות ציוניים הופיעו בתדירות גבוהה בכתבי-עת חדשים של יהודים משיחיים שהופצו באנגליה במחצית השנייה של המאה הקודמת. על רקע התפרצויות של גילויים אנטישמיים הובעו בעתונות זו שאיפות לאומיות שהתמקדו בשיבה למולדת האבות בארץ-ישראל. עצם החידוש שב"קבוץ הגלויות" של יהודים משיחיים בהתאגדות אקסקלוסיבית משל עצמם, בשנת 1866, נראה בעיניהם כשלב מקדים להתקבצות של עם ישראל בא"י.⁵ בכתביהם, חוזרים ונשנים ביטויים מגוונים של פטריוטיות ביחס לתקומה לאומית (restoration) של עם ישראל בארץ-ישראל, החל כבר בזמנם הם ובעתיד הצפוי.⁶

כתביו של הרצל ואירגון הקונגרסים הציוניים שימשו "אבן-שואבת" גם עבור היהודים המשיחיים. כך, למשל, לקראת כינוס הקונגרס הציוני ה-4 בלונדון בשנת 1900, שיגר נשיא האגודה של היהודים המשיחיים באנגליה מכתב תמיכה רשמי אל "דוקטור ת. הרצל ושאר מנהיגי התנועה הציונית". במסמך זה, עליו חתום Maxwell Ben-Oliel, לא זו בלבד שמובעת תמיכה ללא סייג בפעולות ובמטרות התנועה הציונית, אלא אף מובעת הצעה מעשית לשיתוף פעולה במאמצים "להשיב את עמנו לארץ שאלוהים נתן לאבותינו", וכן "לקומם מדינה יהודית". סיוע זה מוצע לאור הקשרים המיוחדים והמהלכים שיש ליהודים משיחיים בעולם הנצרות. ראוי לשים לב לכך שבפנייתם אל הרצל, המנהיג הלאומי שבעיניהם הוא התגלמות מודרנית של נחמיה בן חכליה, היהודים המשיחיים מכנים את עצמם

- 3 ראה מאמרי: Nerel, G., "Messianic Jews and the Modern Zionist Movement", in: Elgvin, T., ed., *Israel and Yeshua*, Jerusalem, 1993: 75-84.
- 4 ר' י. כ"ץ, *לאומיות יהודית*, ירושלים, תשמ"ג, 284-263; Schonfield, H.J., *The History of Jewish Christianity*, London, 1936: 153-156.
- 5 *The Scattered Nation*, London, June 1, 1866:125-126. (=S.N.); June 1, 1867:157-159; Oct.1, 1868: 280.
- 6 Goldberg, J.B., "Future Division of the Land of Israel", in: *The Hebrew Christian Witness and Prophetic Investigator: An Anglo-Judaic Christian Magazine*, n° 13, Jan. 1874: 12-24; *The Everlasting Nation* (עם עולם), London, I, (1889): 5-10; IV (1892): 509-510; 518-522.

7. "ציונים משיחיים" (Messianic Zionists).

* * *

בשנת 1915 נוסדה האגודה האמריקאית של יהודים משיחיים בניו-יורק. ממש מראשיתה, נעשו מטעמה נסיונות ליצור קשרים עם אישים ומוסדות של התנועה הציונית בארה"ב ובקנדה. במגעים אלו - בכתב ובע"פ - הציגו היהודים המשיחיים את עצמם כ"חיל-חלוץ בלתי מוכר" של התנועה הציונית.⁷

בשנות העשרים נשלחו לא"י 'מסיונרים ציוניים' שהיו קשורים לאגודה של היהודים המשיחיים באמריקה. שבתאי רוהולד הגיע לחיפה בעוד שחיים יעקבס השתקע בירושלים. שניהם ראו בעצמם ציונים מעשיים ואכן המושג "בית-לאומי" לעם ישראל בא"י מודגש בכתביהם ובנאוניהם. דבר זה בולט בעיקר על רקע תמיכתם הפעילה בהצהרת בלפור. יעקבס, למשל, התגאה בכך שבאופן עקבי הוא תרם כספים לקופת הקק"ל וקרן-היסוד. רוהולד טיפח את קשריו עם ההנהגה הציונית בארץ, ובין השאר הוא הוזמן רשמית להשתתף בטקס חנוכת האוניברסיטה העברית בהר הצופים בשנת 1925, בנוכחות הלורד בלפור. בטקס עצמו ולאחר מכן הוא עודד בהתלהבות את התורמים למפעל הציוני.⁸

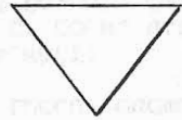
במקביל להתבססות "הבית הלאומי" בא"י בתקופת המנדט, הלכה והתמסדה גם הפעילות הציונית של יהודים משיחיים בארץ, שבאותה עת נאמד מספרם בכ-120 נפש. שני בטאונים יצאו לאור מטעמם, ובין השאר הם שימשו כבימה להבעת דיעותיהם בכיוון הלאומי והציוני. האחד, "תקות-ציון", יצא לאור בשנות ה-20 וה-30, ואילו השני, 'הצפה', יצא לאור בשנות ה-30 וה-40, שניהם, ראוי לציין, נכתבו בעברית מודרנית.

אמנם, בטאונים אלו שימשו בראש ובראשונה ככלים להבעת פרשנויות תיאולוגיות ביחס לזיקת התנ"ך והברית החדשה אל ההתרחשויות האקטואליות בארץ. אולם, מתוך החומר שהתפרסם בהם משתקפת גם תודעה לאומית-ציונית חזקה. בתודעה זו מתקשרת האקטואליה של העתונות המקומית והיומיומית עם נבואות המקרא. כך, למשל, במדור הארכיאולוגי של "תקות ציון" דווח בהרחבה ובשיטתיות על תגליות וממצאים מן העבר ההיסטורי. הסיבה לכך היתה שהם נתפסו כאמצעי הממחיש את אמיתותן של כתבי-הקודש וכביטוי חזותי של הרנסנס

- 7 Bodleiana, Oxford, Western Mss., C.M.J. files, d. 21/7, Misc. papers, n° 272.
- 8 Winer, R.I., *The Calling*, Pennsylvania, 1990:78.
- 9 *Report of the First International Hebrew Christian Conference*, London, 1925: 11-28; רועה חיים יעקבס, *הדת והלאום*, מהד' 5, תרפ"ז.

"המשיח הרומי" "Roman Christianity"
 "המשיח היווני" "Greek Christianity"

ירושלים - משיח יהודי
 ("Hebrew Christianity")

מעטה תקוע קודקוד הפירמידה - עם המשיח היהודי האמיתי - בירושלים ובארץ ישראל משום ש"סוף סוף הגיעה העת שהכנסייה תבין שכל העיוותים נובעים מהזמנים שכנסיית רומא הציבה את רומי במקומה של ירושלים.¹³

ב) בתחום האסכולוגיה - לירושלים ולארץ-ישראל מקום מרכזי בציפייה המילנרית לקראת מלכות המשיח עלי-אדמות במשך 1,000 שנה. לציפייה זו זיקה הדוקה לסגוליות של הלאום היהודי שעתידי לתפקד כ"ממלכת כהנים וגוי קדוש", לאחר שכל עם ישראל עתיד לקבל את עול האמונה בישוע. תפיסה זו מעוגנת בייחודיות שקשורה להבטחות המקרא שניתנו במיוחד לאומה הישראלית. בהקשר זה, הם היהודים המשיחיים, מהווים את הניצנים שמבשרים את התחייה הרוחנית של עם ישראל, כפי שמתואר אצל הנביא יחזקאל.

במילים אחרות, היהודים המשיחיים, בבחינת 'ישראלים ועברים משיחיים' (Hebrew Christian Israelites) מהווים שלב מקדים לפני צליחת רוח-הקודש על כלל 'העצמות היבשות' שהתרכזו בארץ ישראל.¹⁴

מנקודת ראות זאת, אפשר לומר שהציונות המעשית ואפילו הפוליטית נתפסת אצלם כ"תנאי הכרחי" וכמסגרת רחבה ופתוחה להכנת הדרך לקראת כינון "מלכות שדי" עלי אדמות, בתוך המסגרת המקיפה יותר של דברי ימי הגאולה של האנושות כולה. כאן אנו מוצאים, איפוא, זיקה הדוקה מאד בין דת או אמונה קולקטיבית לבין לאומיות גשמית.

* * *

אולם, במחנה המגוון של היהודים המשיחיים שני המושגים 'שיבת ציון' ו'ציונות' לא תמיד נכרכו ביחד ובאופן אוטומטי. במקרים מסויימים אף נעשתה בחוגיהם הבדלה מוחלטת בין שניהם ולמושגים

13 SN, June 1, 1867; 156-157.

14 בהתייחס לפרשנות "חזון העצמות היבשות" ביחזקאל כ"ו-ל"ז. השווה, למשל: נ. רודניצקי, "דער ציוניסטישער קאנגרעס אין לוצערן", מתוך: **המבשר טוב (Binevestitorul)**, קעשענעוו, 1935, מס' 11-12; 8-6, וכן: **Immanuel's Witness**, England, passim.

הלאומי של היהודים בארץ אבותיהם.¹⁰ ואילו מעל דפי "הצפה", לא אחת תקף העורך בנחישות את מתנגדי הציונות. הוא יצא אף כנגד אנשי כמורה נוצריים, שטענו שהברית החדשה מבטלת כביכול את ההבטחות הטריטוריאליות לעם ישראל. ב"כתב הגנה" הוא טען שהבטחות אלו הן נצחיות וקרוב הזמן למימוש.¹¹ זאת ועוד. המודעות הלאומית החזקה אצל יהודים משיחיים רבים התבטאה לא רק בתחום הריטוריקה אלא גם בצד המעשי. מאמצע המאה הקודמת ואילך נעשו נסיונות שונים לרכוש קרקעות, בין השאר ליד חולות עזה, במטרה להקים עליהן 'קולוניות' משלהם.¹²

* * *

מן הראוי להבהיר שהתייחסותם של היהודים המשיחיים אל שיבת ציון והתחייה הלאומית העברית מעוגנת בשני רבדים:

א) החזרה לציון הגשמית היא בבחינת "החזרת עטרה ליושנה", קרי, כבתקופת מעשי-השליחים שבברית החדשה, במונח של החייאת ערכים רוחניים ראשוניים. במילים אחרות, השיבה לירושלים, כעיר עברית, מסמלת בהקשר זה את קהילת ירושלים הראשונה של יהודים משיחיים, שבקרבה שכנה אמת אותנטית. קהילת ירושלים המקורית היא אשר הנהיגה את מכלול המאמינים בישוע, מאומות העולם ומישראל כאחת. השיבה לציון מסמלת, איפוא, חזרה אל "משיח עברי" והחייאת כנסייה או קהילה עברית. מנקודת ראות זו, חוזרים היהודים המשיחיים אל מורותם באופן פיזי במטרה לבצע ריאורגניזציה שורשית בעולם של תלמידי ישוע - ובמיוחד ע"י טיהור הכנסייה הנוצרית שטתה מדרכי ציון. באופן סכימטי ניתן לתאר מגמה מהפכנית זו כ"דיפורמציה יהודית" שבאה להפוך פירמידה על פיה:

10 מדור זה נקרא "ארכיאולוגיה של הביבליאה" או "מורה דרך לארץ ישראל". ראה, למשל: **תקות ציון**, עתון פיריודי, עורך מ. סגל, אוקט. 1927, עמ' 9; השווה גם: "המול"ים והציונות", **שם**, מאי 1927, עמ' 1. גם כאן, דומה שהארכיאולוגיה הארצישראלית הפכה כמעט ל"כלי פולחני" בידי זרם מסויים של הציונות המודרנית. השווה: "בין סגוליות, נורמליות ואוטופיה בתודעה הציונית", מתוך: ע. פונקשטיין, **תדמית ותודעה היסטורית ביהדות ובטביעתה התרבותית**, ת"א, תשנ"א, 284.

11 י.ש. אוסטרובסקי, "משל התאנה", **הצפה**, מס' ט', 1936; הנ"ל, "ודבר אלהינו יקום לעולם", **שם**, מס' מ"א, 1946.

12 SN, June 1, 1868: 160-161; H. Samuel, "A Visit to Palestine", **The Hebrew Christian**, X (Apr. '37 - Jan. '38): 13. (=H.C.).

יהודית נפרדת, עם מסגרת ממלכתית גרידא, משום שעם ישראל נקרא לתפקד כתיאוקרטיה בלבד. לאור פרשנות תיאולוגית זו, הוצע גם לבטל טקסים וחגים לאומיים יהודיים של יהודים, כגון טקס ברית המילה.¹⁷ פועל יוצא של עמדות אלו היה שעם ישראל יכול להמשיך ולהשאר בארצות הפזורה שבהן השתכן.

בין השאר, תפיסה זו מתגלמת בצורה מעניינת ביותר בקרב קבוצה מסוימת של 'יהודים נוצרים' אדוונטיסטיים, אשר פעלה בארץ ישראל בעיקר בתקופת המנדאט, בהנהגתו של אברם פוליאק (Abram Poljak).¹⁸

בראשית דרכה, שאפה תבורה זו לרסטורציה של העם היהודי בא"י על פי העקרונות של הציונות ההרצליאנית. כדי לבטא זאת באופן סמלי, הקבוצה אף אימצה לעצמה את הסמל של צלב בתוך מגן-דוד, כסימלה הרשמי. אולם, בסופו של דבר יצרה הקבוצה הגדרה חדשה לגמרי של ציונות מעשית.¹⁹ לאחר הסברים תיאולוגיים מפותלים ייסדו חסידי פוליאק בשנת 1940 ישוב חקלאי בנורביץ, אנגליה, בשם "ציון". בהדרגה הם העתיקו את רוב פעולותיהם מארץ ישראל בעיקר אל ארצות דוברות אנגלית, גרמנית וצרפתית. כתוצאה מכך פעילותם סתה לגמרי מכיוון של פתרון הבעיה היהודית בא"י לכיוון חדש של פתרון בעיות רוחניות אצל אומות העולם תוך כדי הצגת מסר תיאולוגי אוניברסלי.²⁰

מכל מקום, ראוי להצביע על כך שגם כאשר קבוצות אלו של יהודים משיחיים - תומכי הציונות הרוחנית בלבד - הקימו לעצמם מסגרות ומוסדות של שיתוף בקהילותיהם, אחוז ההתבוללות בקרבם היה גבוה ביותר. יתירה מכך. הלאומיות "הרוחנית-אוניברסלית" שלהם לא עמדה במבחן השואה והגזענות הנאצית והם נכחדו יחד עם שאר האוכלוסייה היהודית.

* * *

אמנם הקבוצה של יהודים משיחיים גדלה בפלשתינה-א"י לאחר עלייתו של היטלר לשלטון, ומספרם הגיע בשנות ה-40 לכ-120 נפש, אך רוב רובם עזבו את הארץ ערב הכרזת העצמאות ב-1948. במבצע כמעט חשאי

- 17 Baron, D., "Messianic Judaism"; or Judaising "Christianity", *The Scattered Nation*, Oct. 1911. שכתב-עת זה שונה לחלוטין מהבטאון עם שם זהה ואשר הוזכר לעיל.
- 18 cf. Sharot, S., "A Jewish Christian Adventist Movement", *Jewish Journal of Sociology*, X (1968): 35-45.
- 19 שמה המלא היה: Jewish Christian Community and the Jerusalem Fellowship.
- 20 Poljak, A., "Our Zionism", *The Jewish Christian Community*, 13/14, (Jan.-Feb. 1940):3; id., "The Christian Colony Zion", *op.cit.*, 15/16 (Mar.-Apr. 1940): 1-2.

הכלו נתלו לעתים פרשנויות מנוגדות. קוטביות זו באה לידי ביטוי הן בדיעותיהם של מנהיגים יחידים והן במסגרות של קהילות של יהודים משיחיים - הן במזרח, כגון ברוסיה ובפולין, והן במערב, כגון בקנדה ובארה"ב. לקראת תום המנדאט הבריטי, הדבר בא לידי ביטוי אפילו בארץ-ישראל(!)

תודעה לאומית ציונית לא בהכרח התקשרה עם המושג "שיבת ציון". כך אנו רואים בקהילות מסוימות, כגון בווארשה ובקייב, שבהן פרחת תודעה לאומית חזקה, הרי שהדבר התבטא בעיקר בכיוון של שימוש מודגש בלשון לאומית, אידיש או עברית, או בשניהם יחד. מגמה זו בלטה, למשל, בפרסומים הפנימיים שלהם, אך הגילויים של שאיפות לאומיות הצטמצמו בתחום מוגדר למדי של 'ציונות רוחנית' בלבד. כאן כמעט ולא הטיפו ל"בית לאומי" או למדינה יהודית בארץ ישראל. בליטורגיה שלהם, לדוגמה, אמנם הודפסו שירונים באידיש ובעברית, אך למעשה מוזכרת בהן בעיקר ציון השמימית, "ירושלים של מעלה", בעוד שירושלים של מטה איננה ממש שייכת להם מבחינת ציפיה גשמית בעתיד.¹⁵

לדעתם של המשתייכים לזרם מחשבה זה, פלשתינה איננה אלא מקום התעסקותם של הציונים החילוניים והקיצוניים. אמנם, גם אם בקהילות מסוג זה גילו התעניינות רבה בנעשה בפלשתינה, ובמיוחד בתקופת המנדאט הבריטי, הרי שהאידיאולוגיה הלאומית שלהם נשארה ממוקדת בתחום המוצא וההמשכיות של האתניות היהודית. יתירה מכך, גם אם הם הדגישו את רעיון הבחירה הלאומית של עם ישראל הרי שהם לא פיתחו שום ציפיות כלפי טריטוריה ארצית נבדלת.¹⁶ ההצדקה לכך נשאבה מדברי השליח שאול-פאולוס כי "אזרחותנו בשמיים היא" (האגרת אל הפיליפיים ג', 20). בעיני זרם זה "הלאום" האמיתי נמצא במסגרת של קהילה מקומית או בינלאומית, בבחינת "גוי קדוש של אלוהים", ולכן אין חשיבות למיקומה באתר גיאוגרפי מסוים.

מנקודת ראותם נתפסת הלאומיות היהודית כיוצאת דופן בהשוואה לכל לאומיות אחרת אצל אומות העולם. כלומר, אין סגוליות לאומית

- 15 השווה: ל. י. אווערבאך, ציון-ס-לידער, Chisinau, Romania, 1931, וכן מאמרים מוקדמים יותר בנדון: "דאס וועזען פון דיא יודישע נאציאנאליטעט", וכן: "דיא ווידערבעלעבונג פון פאלק ישראל", מתוך: *בית-עם (Berith Am)*, מס' 12, לייפציג, סיון, התרס"ג: 178-184.
- 16 ראה: 'יוסיפון', "אגב קריאה...", נצנים (במה עברית-משיחית), ורשה, אייר תרצ"ה, חוב' ב' (ד), שנה שניה: 14-15; וכן: י. יאטש, "ווהין?", *דער וועג*, ווארשע, יולי-אוגוסט 1939, שנה י"ג, מס' 4; ודוגמא מן המערב: Wise, I.M., "The Wailing Wall", *The Mediator*, 5-7, Nov.-Dec. 1929. יעקב יאטש, מבולטי המנהיגים של היהודים המשיחיים הן בפולין והן לאחר שהיגר למערב, המשיך עד סוף ימיו לבטא רעיונות אנטי ציוניים. ר': J. Jocz, "Zionism and the Christian Attitude", *World Dominion and the World To-day*, XXXIV: 3, May-June (1946): 137-143.

נערך פיננסיים המאורגן למקומות שונים בבריטניה ובאירופה. פיננסי זה, בין השאר בחסות הבישוף האנגליקני בירושלים והנציב הבריטי העליון, אפשר לראות בו גם סממנים ברורים של התפנות מרצון, עקב תחושה חזקה של אי-וודאות לגבי העתיד הצפוי. חששם היה להתנכלויות ואף רדיפות. כלפיהם בהיותם 'יהודים נוצרים' בתוך מדינה יהודית מובהקת. מכל מקום, עובדה היסטורית היא שכ-100 יהודים משיחיים הועברו בסתר מן הארץ בדרכי הים והאוויר - לצד ההתפנות של הכוחות המנדטוריים.²¹

יחד עם זאת, מן הראוי לציין כי במקביל להתפנות וקולקטיבית של יהודים משיחיים מפלשתינה-א"י סמוך להקמת המדינה, עדיין נשארה "שארית" שלהם בארץ. כתריסר מביניהם רצו לממש את אמונתם בדבר הגשמת "ציונות תנ"כית" ולכן דחו את ההזמנה להתפנות מהארץ. לא זו בלבד שהם סירבו להצטרף למתפנים אלא שכאשר פרצו פעולות האיבה הם הצטרפו לכוחות השונים של המחנות, מתוך תחושת חובה לאומית והזדהות מעשית עם כל היישוב. קבוצת גרעין זו, בתוכה מנהיגים כגון-מאיר, אוסטרובסקי וחיימוף (בר-דוד), היוותה לאחר כינון המדינה את היסוד שסביבו צמחה תנועה ישראלית כמעט חדשה לחלוטין של יהודים משיחיים. אולם, זוהי כבר פרשה בפני עצמה.

לסיכום, בתקופה ובמקומות הנדונים ניתן להצביע על הימצאותה של מודעות לאומית חזקה בחוגים שונים של יהודים משיחיים. מודעות זו באה לידי ביטוי בשימוש בטרמינולוגיה עשירה בסמנטיקה לאומית ופטריוטית. לצידם של ציונים נלהבים שדרשו מעצמם ומאחרים צעדים של הגשמה, נמצאו אחרים, לא פחות נלהבים, שהבליטו את ציון השמיימית על חשבון ציון הארצית.

כמו-כן, כדי להשלים את התמונה, מן הראוי לפחות להצביע על זרם אחר של יהודים תלמידי ישוע שגם נקטו עמדות עיוניות ומעשיות בנדון - הקבוצה של עברים קתולים (Hebrew Catholics). למעשה מדובר בעיקר על בודדים שהצטרפו למסדרי נזירים קתוליים. ביניהם אישיים כדוגמת האחים ראטיסבון במאה הקודמת והנזיר הכרמליטי אליאס פרידמן במאה שלנו, שאף השתמש במושג "ציונות קתולית".²²

מכל מקום, אצל חלק גדול מכל הקבוצות שהזכרתי, עדיין נשארה פתוחה שאלת קיום הגולה של עם ישראל, או אף מתן לגיטימציה להמשך הפזורה.

מחקר נוסף בכיוונים שהעליתי עשוי לחשוף מגמות ותמורות במכלול ההיבטים של נושא רחב זה, שטרם זכה לתשומת הלב הראויה.

H.C., XXI (1948): 27-30. 21

See: Friedman, J., *The Redemption of Israel*, London 1947: 111-117; Friedman, E., "Alphonse Ratisbonne and Theodor Herzl: A Comparison", in: *Newsletter of the Association of Hebrew Catholics*, No. 44, Jan. - Feb. 1992, 14 - 15.

Tec, N., *In the Lion's Den*, גם: לצורך השוואה ראה גם: (The Life of Oswald Rufeisen), Oxford, 1990.